

Elif ARSLAN

ŞİDDET
ve
ÇOCUKLARIMIZ

Rahman ve Rahim olan Allah'in adıyla

Diyaret İşleri Başkanlığı Yayınları / 716
Cep Kitapları / 78
Sorunlarımız Sorumluluklarımız Serisi - 2

Yayın Yönetmeni: Dr. Yüksel Salman
Editör: Dr. Ömer Menekşe
Koordinasyon: Dr. Hafsa Fidan
Tashih: Ömer Çetinkaya

Grafik & Tasarım

RIHTIM Ajans Tel: (0312) 418 16 23

Baskı

Saray Matb. Kağ. Kırt. Tic. ve San. A.Ş. / (0) 312 527 28 90

3. Baskı, Haziran 2011

2011-06-Y-0003-716

ISBN 978 -975-19-4287-6

Sertifika No: 12930

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mahallesi Dumlupınar Bulvarı No: 147/A
Çankaya / ANKARA
Tel: (0312) 295 72 93 - 94
Faks: (0312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış

Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: (0312) 295 71 53 - 71 56
Faks: (0312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

ŞİDDET ve ÇOCUKLARIMIZ

Elif Arslan

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

*Bu eser, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 13/03/2008 tarih
ve 27 sayılı kararıyla basılmıştır.*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ • 5

GİRİŞ • 11

I- ÇOCUĞUN DOĞRUDAN ŞİDDETE

MARUZ KALMASI • 16

1- Fiziksel Şiddet: Dayak • 16

2- Çocuğun Duygusal Şiddete Maruz Kalması • 24

3- Duygusal İstismar Örnekleri • 34

4- Reklâmların Kısılcındaki Çocuklar
ve Tüketim Çılgınlığı • 36

II- ÇOCUĞUN ŞİDDETE TANIK OLMASI • 40

1- Çocuğun Evde Yaşanan Şiddete Tanık Olması • 40

2- Çocuğun Medyadaki Şiddet Görüntülerine
Maruz Kalması • 42

ÖNSÖZ

İnsan, toplum içinde yaşayan bir varlıktır. Toplu hâlde yaşayan insanlar arasında huzur ve mutluluğun sağlanabilmesi için bireylerin, hak ve yükümlülüklerini bilmeleri ve sorumluluk bilinci içerisinde bunun gereğini yerine getirmeleri gerekir. Sorumluluk bilinci önce kişinin kendisine karşı sorumluluğu ile başlamaktadır. Kendisine karşı sorumluluğunu bilen insan, ailesi ve topluma karşı olan sorumluluğunu da yerine getirebilir.

“İnsanoğlu kendisinin başıboş bırakılacağı mı sanır?” (Kıyâme, 75/36) âyeti, insanın sorumluluk sahibi bir varlık olduğunu belirtmekte, *“Nihayet o gün (dünyada yararlandığınız) nimetlerden elbette ve elbette hesaba çekileceksiniz.”* (Tekâsür, 102/8) âyeti de kendisine başta akıl olmak üzere verilen sayısız nimetlere karşılık insanın da, gücü nispetinde yerine getirmek zorunda olduğu belli yükümlülükleri olduğunu ifade etmektedir.

Toplumları derinden sarsan sayısız sorunun yaşandığı günümüz dünyasında, insanlık onuruna yakışır aydınlık geleceğin inşası için hepimize sorumluluklar düşmektedir. Zira içinde yaşadığımız dünyada insanlık olarak birçok sorunla karşı karşıyayız.

Dünya genelinde insanlığın geleceğini tehdit eden açlık, fakirlik, işsizlik, çevre kirliliği, doğal afetler, sosyal adaletsizlik, fırsat eşitsizliği, ahlâkî çöküntü, manevî kirlenme, madde bağımlılığı, inançsızlık, zulüm, yolsuzluk, yetersiz sağlık koşulları, eğitim ve hukuk alanında karşılaşılan sorunlar, tarihî ve kültürel değerlerin yok edilmesi ve benzeri

problemlerin yanı sıra insanlar arasındaki diyalog, hoşgörü ve tolerans eksikliği, farklılıklara karşı tahammülsüzlük ve farklılıklarla barış içinde bir arada yaşama konusunda yaşanan şiddet ve terör gibi sorunlarla iç içeyiz.

Bu sorunlar yalnızca bir yöreyi, bölgeyi ya da halkı değil küresel anlamda bütün insanları şu ya da bu şekilde etkilemekte ve ilgilendirmekte, bu sorunların üstesinden gelebilecek toplumlar arası/uluslararası kalıcı çözüm yolları aranmaktadır.

Aslında bütün bu toplumsal sorunların başında sahip olduğumuz değerleri fark edememek ve bu değerleri hayata geçirememek yatmaktadır. Bu itibarla değerlerimizi fark etmek ve o değerleri bir davranış bilincine ve yaşayan bir değer hâline getirebilmek son derece önemlidir. Hiç şüphesiz sahip olduğumuz en önemli değer de inanç ve öğretileriyle 14 asırdır insanlığı aydınlatan bir ışık kaynağı olan yüce dinimiz İslâm'dır.

Bugün, insan potansiyelini geliştirme adına ortaya çıkan psikoterapi yöntemlerinden, ekolojik sorunlara ve uyuşturucu ile mücadeleye varıncaya kadar belki de tüm dünya toplumları, dinin müdahalesine, katkısına, daha açıkçası "kutsal"a ihtiyaç duymaktadır. Ve İslâm çağdaşlık adına bu katkıyı sağlayabilecek, çağdaş dünya için yeni dinî formlar üretebilecek dinamik bir dindir.

Bu itibarla yüce dinimizin emir ve tavsiye ettiği paylaşma ve yardımlaşma gibi prensiplere kulak verip, birbirimize karşı yerine getirmemiz gereken birtakım görev ve sorumlulukların bilincinde olarak, omuz omuza vermeli, hayatı acı ve tatlısıyla paylaşmalı, daha yaşanabilir kılmalı, sosyal yar-

dımlaşma ve paylaşmayı temel alan bir hayat tarzını sürdürmeli, mutlu ve huzurlu yarınlara hep birlikte kavuşmalıyız.

Diyanet İşleri Başkanlığımız, üstlendiği yasal görevin sınırları içinde kalarak günümüz insanının dinî talep ve ihtiyaçlarını karşılamayı, toplumsal huzur ve bütünleşmeyi sağlamayı bir sorumluluk olarak kabul etmektedir. Toplumun manevî hayatını olumsuz yönde etkileyen aile içi sorunlar, toplumun neredeyse her bir katmanında farklı şekillerde tezahür eden şiddet, töre cinayetleri, insan hakları ihlalleri, çevreye karşı ilgisizlik, kötü ve zararlı alışkanlıklar gibi ortak duyarlılık ve çözüm gerektiren sosyal konularda dinî bilgi açısından topluma rehberlik etmeyi, bu alanda varsa yanlış dinî anlayışları gidermeyi, bu sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yürüten ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde hareket etmeyi bir görev bilmektedir. Birlikte ve barış içinde yaşadığımız, birbirimize insan olarak saygı ve sevgi duyduğumuz bir dünyayı inşaada yüce dinimizin kalıcı öğretisini yapı taşı kılmayı hedeflemektedir.

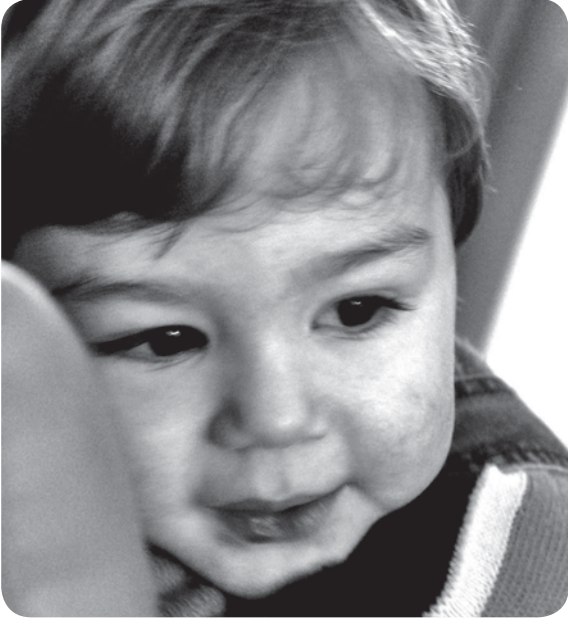
Bu amaç doğrultusunda hazırlanan “Sorunlarımız ve Sorumluluklarımız” adlı bu seri, çağdaş sorunların yakıcılığını, bugünün dünyasını göz önüne alarak, dinin asıllarından özgür düşünceyle ürettiğimiz, inanç ve ahlâkla bütünleşen sahil bilgiyle aşabileceğimizi, sağlıklı bir din algısının ve gündelik hayata yön veren bir maneviyatın topluma ne derece huzur ve sükûnet sağlayabileceğini göstermektedir.

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Giriş

Dünyaya gelecek bir bebek ne büyük bir heyecanla, ne umutlarla beklenir... Rabbimizin Kur'an-ı Kerim'de belirttiği gibi göz aydınlığıdır o... Doğumuyla birlikte anne babanın yükü, sorumluluğu, yorgunluğu artar. Ancak Yüce Yaratıcı öyle bir güç ve sevgi vermiştir ki içlerine, üzerine titrerler o minik varlığın. Tamamen çaresiz, muhtaç, bir o kadar da sevimlidir. Artık anne- babasının ellerindedir.

Göz aydınlığı ve sevinç kaynağı olan çocuklarının aynı zamanda bir imtihan vasıtası olduğunun da bilincinde (Teğabun, 64/15) olan anne-baba, bu imtihanı kaybetmek istemez. Kur'an-ı Kerim'de ve Sevgili Peygamberimizin hadislerinde çocuk sahibi olmanın teşvik edildiğini, bunun aynı zamanda bir imtihan vasıtası olduğunu da bilen müminler evlat sahibi olmayı hayatlarının tek gayesi olarak görmezler. Artık bundan sonra amaçları salih bir evlat yetiştirmektir. Bilirler ki; ölen insanların amel defterleri kapanır. Ancak salih bir evlat yetiş-

tirenlerin amel defterleri kapanmaz, çocuğun yaptığı hayırlı işlerden anne-babası da sevap alır. (Müslim, "Vasiyet", 14)

Allah'ın izniyle niyet edilmiş, daha anne karnındayken salih bir evlat olması için dualar edilmeye başlanmıştır. Doğduktan sonra ruhen ve bedenen sağlıklı yetişmesi için de aynı ihtimam gösterilecektir. Ancak işin zor kısmı çocuk doğduktan sonra başlamaktadır. Bu uzun ve yorucu süreçte hata yapmamak, yapılan hataları telâfi etmek önemlidir. Bir imtihan bi-

linciyle, içinde yaşadığı topluma ve kendisine faydalı, dünya ve ahireti için güzellikler getirecek bir evlat yetiştirmek bazı sorumlulukları da beraberinde getirmiştir.

Ona anlamı güzel ve insanların alay etmeyeceği bir isim vermek olan ilk sorumluluk, yerini hemen başka sorumluluklara bırakacaktır. Bakımını yapmak, ihtiyaçlarını gidermek çocuk doğduğu an başlayan sorumluluklardır. Sevgi, ilgi göstermek, iyi bir eğitim ve terbiye vermek, kardeşlere ihtiyaçlarına göre muamele etmek, aralarında ayırım yapmamak, bir meslek, sanat ve hüner sahibi yapmak, güzel terbiye etmek şeklinde kısaca özetleyebileceğimiz diğer sorumluluklar ise anne babanın özenli, dikkatli ayrıca çocukların dünyaları, ilgi ve ihtiyaçları, ruhî yapıları hakkında bilgi sahibi olmalarını gerektirir. Dolayısıyla anne baba olma sorumluluğu çocuğu dünyaya getirmek ve onun temel ihtiyaçlarını (beslenme, barınma ve giyim kuşam) karşılamakla bitmemektedir. Bunları da içine alacak şekilde geniş bir yelpaze oluşturmaktadır.

Sevgili Peygamberimiz; anne babanın evlada bırakacağı en güzel hediyenin onu güzel terbiye etmesi olduğunu bildirmiştir. (Tirmizî, "Birr", 33) Pek çok güzelliğe kapı açar güzel terbiye... Her anne baba evladını iyi terbiye

etmeyi arzu eder. Güzel terbiye edilmiş bir evlat topluma, çevresine, anne-babasına ve kendisine faydalı olacaktır. Ancak maalesef yine tam bu noktadan, yani terbiye noktasından hareketle pek çok hata yapılır. Çocuğa uygulanan şiddete gerekçe olarak çoğunlukla “terbiye etme amacı” gösterilir. Bu anlayışa göre çocuk terbiye etmek için dövülür. “Dayak cennetten çıkmıştır.”, “Hocanın vurduğu yerde gül biter.”, “Kızını dövmeyen dizini döver.” gibi atasözlerimize bile yansımıştır ne yazık ki bu yanlışlıklar... İnsanlar çoğunlukla kabul etmezler şiddet uyguladıklarını... Çünkü ‘meşru’ bir nedenleri vardır: Çocukları terbiye ediyorlardır! Halbuki davranışlarımızın sebep ve sonuçları üzerinde biraz dikkatle ve adalet terazisini gözden uzak tutmadan düşündüğümüzde karşımıza apaçık bir şekilde şu tablo çıkmaktadır: Şiddet aslında öfkemizin, hırsımızın, aceleciliğimizin, çocuğun ruh dünyasını tanımayışımızın ve sonuç olarak onunla doğru bir iletişim kurmadaki beceriksizliğimizin, başarısızlığımızın sonucudur.

Şiddetin farklı bakış açılarından çok çeşitli tanımı yapılabilir. Biz Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan sözlükteki anlamını vermekle yetineceğiz:

“Karşıt görüşte olanlara, inandırma veya uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma.”

Biraz dikkatli bir gözle baktığımızda ve bu kitapçığın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere, ilk önce dayakla akla gelen şiddetin aslında pek çok çeşidi vardır. Dolayısıyla büyük hayaller ve umutlarla aileye katılımı beklenen çocuk da maalesef önce aile içinde sonra aile dışında şiddetin çeşitli türlerine maruz kalmaktadır.

I- Çocuğun Doğrudan Şiddete Maruz Kalması

1- Fiziksel şiddet: Dayak

Daha önce de belirttiğimiz gibi şiddet denince belki de ilk akla gelen dayaktır. Özellikle eğitim gerekçesiyle çocukların dayığa sıkça maruz kaldıkları bilinmektedir. Bazı anne babalar, dayaktan sonra pişman olurken bir kısmı ise yaptıklarının çok doğru olduğuna inanmaktadır. Onlara göre çocuğu terbiye etmek için bu gereklidir.

Çocuğumuz sözümüzü dinlemezse dayığı hak etmiştir. Derslerinden zayıf almışsa, kardeşiyle kavga etmişse, yalan söylemişse ve bunu anne-babası yakalamışsa da dayığı hak etmiştir. Başkasının eşyasına zarar vermişse zinhar dövülmelidir. Evet, böyle düşünülür. Oysa bugün artık dayığın hiçbir şekilde eğitim aracı olamayacağı kabul edilmektedir. Ayrıca Sevgili Peygamberimizin hayatına baktığımızda da dayığın yerinin olmadığını görürüz. O, herkese karşı çok şefkatli ve merhametliydi. Çocuklara karşı sevgi, şefkat ve merhameti ise hepsinden fazlaydı. *“Küçüklerine merhamet ve sevgi, büyüklerine saygı göstermeyen bizden değildir.”* (Tirmizî, “Birr ve’s-Sıla”, 15) buyuran Allah’ın

elçisi, hayatında bunun en güzel örneklerini vermiştir.

Rafi' b. Amr, isimli yaramaz bir çocuğun, bahçesindeki hurmaları taşladığını gören bahçe sahibi çocuğu yakaladığı gibi Sevgili Peygamberimizin huzuruna getirdi. Hz. Peygamber çocuğa sordu:

-Yavrucuğum, hurma ağaçlarını neden taşladın?

Rafi' mahcup bir şekilde cevap verdi:

-Karnım açtı Ya Rasulallah, yemek için...

Rahmet Peygamberi, çocuğu dinledikten sonra ona şöyle söyledi:

-Bir daha ağaçları taşlama yavrucuğum. Ama istersen ağaçların altına düşenlerden alıp yiyebilirsin.

Peygamberimiz daha sonra da çocuğun başını okşadı ve “Allah’ım! Bu yavrunun karnını Sen doyur.” diye dua etti. (İbn Mâce, “Ticaret”, 67)

Peygamberimiz burada çocuğu suçlamak yerine önce davranışının sebebini araştırmış, daha sonra da ona bir alternatif sunmuştur. Elbette burada yapılan tamamen başıboş bırakmak ve hiçbir yaptığına karışmamak değildir. Ağaçları taşlamak konusunda bir yasaklama getirilmiş, ancak aynı zamanda alternatif de sunulmuştur. Bu örnek üzerinde düşünmeli ve bunu kendi eğitim yöntemlerimizle karşılaştırmalıyız. Ya da “Böyle bir durumla ben karşılaşırsam ne yapardım?” sorusunu kendimize sorup vereceğimiz cevaptan sonra çocuk eğitimi konusunda Sevgili Peygamberimizin gösterdiği hedefe ne kadar uzak veya yakın olduğumuzu tespit etmeliyiz.

Çocuk çocuktur, elbette hatalar yaparak, deneyerek, yanılarak doğruları öğrenecektir. Hayatı yeni yeni öğrenmeğe ve tanımaya başladığı bu çağlarda ona karşı sert ve haşin olmak, onu kırıp incitmekten başka bir işe yaramaz. Hatta çok sert cezaların bile bir süre sonra “alışkanlık yaptığı”, bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir.

Bahsi geçen olayda Peygamberimizin çocuğu

birakın dövme, ona hakaret etmediğini hatta azarlamadığını görüyoruz. Peki “terbiye etme” adına hem kendi çocuklarını, hem de kendisine emanet edilen, eğitmesi istenen çocukları dövme hakkını kendinde görenlere ne demeli? Çünkü onlara Peygamberden de destek yok.

Çocuğu dövme, ona doğruları öğretmez. Dayak, itip kakma gibi fiziksel cezalar, olumsuz davranışı belki bir süre için durdurabilir. Ancak kesin bir çözüm olmaz. Hatta çocuk çoğu zaman niye dayak yediğini bile anlamaz. Bu dayağın belki de en etkili sonucu, çocuğun öz saygısını, öz güvenini kaybetmesi olur.

Çocuk, anne-babasının kendisine karşı olan sevgisiyle dayağı bir türlü bağdaştıramaz. Da-

yak yediği, örselendiği için kendisine ve anne babasına güveni zedelenir. Dayağın çok fazla olması durumunda ise iş aymazlığa kadar varır. Bazı çocuklar hakkında anne babalarının ya da onlarla ilgili başka yetişkinlerin şöyle söylediğini duyarız: “Bu çocuk o kadar terbiyesiz ve yaramaz oldu ki artık dayak bile fayda etmiyor.” Böyle bir sözü söyleyen kişinin gözden kaçırdığı nokta şudur: Dayak aslında terbiye etme anlamında hiç fayda etmiyordu, çocuk o davranışın kötü bir şey olduğunu anladığından veya kendi vicdanıyla kabul ettiğinden değil, sadece dayağın sebep olduğu acıdan ve onuru kıran bu durumdan kurtulmak için davranışa son veriyordu. Ona da alışınca artık hiç etki göstermemeye başladı. Dolayısıyla dayak çocuğun vicdanına hitap etmediği için sadece kısa süreli etkisi oluyordu.

Anadolu'nun bir köyünde öğretmenlik yapıyordum. Yeni tayin olduğum bu okulda ilk öğrencilerim ilköğretim okulu üçüncü sınıf öğrencileriydi. Onları yaşadıkları hayat şartlarından daha iyi bir hayata sahip olmaları için bilgi yönünden donatmaya çalıştığım gibi öz saygılarını kazanmalarını da istiyordum. Bir gün sınıfta beni üzen birkaç öğrenciye niçin böyle yaptıklarını sordum. Bir öğrenci: “Öğretmenim siz dayak atmıyorsunuz ya sizden korkmuyorlar.” dedi. Evet, gerçek buydu. Dayak yemeye,

hakaret ve azar işitmeğe, korkutulmaya alışmış olan çocuklar, yeni duruma alışana kadar bunları yapmayan bir öğretmeni zayıf olarak algılamışlardı. Ama onlar çocuktur. Tertemiz bir dimağları, güzeli görmeye ve öğrenmeye açık pırlıl pırlıl zihinleri ve yürekleri vardı. İşte bu yüzden de kısa bir süre sonra oturtmaya çalıştığım sevgiye dayalı sisteme alıştılar. Benden sonra gelecek olan öğretmenlerinin de aynı durumu devam ettirmesi için dua ederek ayrıldım, o gül yüzlülerin güzel dünyasından.

Çocuk yaratılıştan iyiliğe eğilimlidir. Çünkü fitrat üzere yaratılmıştır. Karşısında iyi örnekleri gördükçe ve sabırla muamele edildikçe, doğru davranışları öğrenecek, benimseyecektir.

Arkadaşına yalan söyleyip sonra da çocuğuna yalanın çok kötü bir şey olduğunu söyleyen baba, kendisine yalan söylediği için çocuğunu dövüyor. Burada yanlış olan pek çok davranış var. Bunlardan biri yanlış örnek olmak. Örnek davranış olmadan nasihatın hiçbir faydası olmaz. İkinci yanlış ise elbette dayak.

Dayak yiyen çocuk öz saygısını kaybedeceği, içine kapanacağı ve psikolojik sorunlar yaşayabileceği gibi o da çevresine şiddet uygulamaya başlayacaktır. Evde kardeşine, okulda arkadaşına, belki büyüyünce öğretmenlerine, ve anne-babasına... Şiddet uygulayan çocukların çoğunun, aile ortamında şiddete maruz kaldığı görülür. Çünkü şiddet görerek öğrenilir. Çocuk bu şekilde, öfkelenmediğinde, isteği yerine getirilmediğinde, işler kendi açısından yolunda gitmediğinde karşıdakine şiddet uygulayabileceğini öğrenir ve bunu uygular. Böylece şiddetin nesilden nesile aktarıldığını söyleyebiliriz.

Dayak “cennetten çıkmış” değildir. Çıkmış olsa bile oradan kendi isteğiyle çıkmamış; kovulmuştur diyebiliriz esprili bir yaklaşımla. Dayaktan medet ummak yerine kendimizi biraz daha geliştirelim. Çocuklarımıza hangi durumda nasıl davranmamız gerektiği konusu üzerinde biraz daha fazla duralım, düşünelim. Karşılaştığımız zor durumlarla baş edemiyor-

sak destek alalım. Daha sabırlı, daha anlayışlı olalım. Kendimizin de bir zamanlar çocuk olduğunu unutmayalım. Hangi durumlarda neler hissettiğimizi, nelere sevinip nelere üzüldüğümüzü, büyükleri anlamakta zorluk çektiğimiz zamanları, heveslerimizi, heyecanlarımızı, hayallerimizi hatırlayalım. “Ben anne olunca...”, “Ben baba olunca...” diye başlayan cümlelerimizin nasıl devam ettiğini hatırlamaya çalışalım. İçimizdeki çocuğu uyandıralım. Çocukla çocuklaşalım. Onun duygu dünyasını anlamaya çalışalım.

“Ben çocukken yanlış yaparak doğrusunu öğrendim ama şimdi doğrusunu biliyorum, bu yüzden benim çocuğum hata yapmamalı.” ders ek yanılmış oluruz. (Bu cümleyi okurken saçma bulup ‘böyle bir şey söylenir mi canım...’ diye düşündüyseniz iyi bir noktada olduğunuzla karar vermeden önce uygulamada ne yaptığınızı düşünmenizi tavsiye ederiz.) Çünkü çocuk için çoğu zaman, doğruyu öğrenmenin yolu hata yapmaktır. Küçük hatalar karşısında anne babanın sergileyeceği doğru tavırlar çocuğun daha büyük hatalar yapmasını engelleyebilecektir. Sanırım burada sevgili Peygamberimizin yukarıda açıkladığımız önce davranışın sebebini araştıran, daha sonra çocuğun eğitimi açısından gerekli olan sınırlamaları, yasakları

getiren, daha sonra da ona alternatif sunan eğitim metodunu hatırlamamız gerekiyor.

Dayağın hiçbir mazeretinin olmayacağını da bilelim. Bazen anne-babalar, “O kadar sinirleniyorum ki, kendime hakim olamıyorum, vuruyorum!” gibi bahanelerin arkasına sığınır- lar. Onlara sormak istiyorum: Sizi sinirlen- diren ve çileden çıkararak boyu bacaklarınıza bile gelmeyen çocuğunuz değil de, cüssesi sizden hayli büyük bir yetişkin olsaydı, yine de ken- dinize hakim olamayacak mıydınız? Bilelim ki, dayak, çocuğun hatasının değil, bizim zayıflı- ğımızın, yetersizliğimizin, sabırsızlığımızın so- nucudur. Sorunu çözmeye gücümüz yetme- diğinde, gücümüzün yettiği bir şeyi yapıyoruz: Şiddete başvuruyoruz. Ama karşımızdakinin bize Allah’ın bir emaneti olduğunu unutarak ve şiddetin, attığımız bir fiskeğin onun üzerinde meydana getireceği etkiyi düşünmeden...

2- Çocuğun duygusal şiddete maruz kalması

Duygusal şiddet; çocuğun azarlanması, kor- kutulması, tehdit edilmesi, alay edilmesi gibi psikolojik olarak baskı altına alınmasıdır.

Çocuğa yönelik şiddetin belki de en büyük sebeplerinden biri, anne-babanın kendisini çocuğun adeta sahibi olarak görmesidir. Ço-

cuğun, sahip olunan, üzerinde anne-babanın her türlü tasarruf hakkı olduğu bir şey olarak görülmesi. Halbuki, çocuk Allah'ın bir emanetidir. Anne-babanın veya eğitiminin görevi ise o emaneti, bedenlen ve ruhen sağlıklı bir şekilde, topluma ve kendisine faydalı bir fert olarak yetiştirmektir.

Şiddetin sadece dayakla sınırlı olmadığından söz etmiştik. Çocuğun ruhunda derin izler bırakan, onun gelişimini olumsuz etkileyen pek çok şiddet türü vardır. Dolayısıyla 'Dayak yemeyen bir çocuk şiddete maruz kalmamıştır.' diyemeyiz.

"Söylediğimi yapmazsan seni sevmeyeceğim" ya da "Artık senin annen olmayacağım." diyerek çocuğunu tehdit eden annenin belki

de onun üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkiden haberi bile olmamaktadır. Belki de o, bu tehdit üzerine çocuğunun söylediğini hemen yapmasına bakarak ne kadar da doğru yaptığını düşünüyor ve seviniyordur. Ancak, anne tarafından seilmeme ya da terk edilme korkusunun bir çocuk için ne anlama gelebileceğini düşündüğümüzde böyle bir tutumun yanlışlığı daha net bir şekilde anlaşılacaktır.

Suçlamak, azarlamak ve “Sen şöylesin.” diye yaftalamak çok kolaydır. Bu yüzden de çoğu kişi böyle yapar. Hele bunu yetişkinlere bağımlı ve onlara nispetle güçsüz, zayıf olan çocuklara karşı yapmak daha kolaydır. Doğru olmadığı ise aşikârdır. Bu noktada da Peygamberimizi daha iyi anlamaya, onu örnek almaya ihtiyacımız var. Bunu başardığımızda hayatımızın her alanında olacağı gibi çocuklarımızla iletişimimizde de olumlu değişiklikler olacaktır. O hâlde Hz. Enes’in bize aktardıklarına kulak verelim:

“Rasûlüllah (s.a.s.)’e on sene hizmet ettim. Bana hiç bir zaman üf demedi. Bir şey için de: “Niye böyle yaptın? Şöyle yapsaydın ya!” demedi. Yaptığım hiçbir şey için beni ayıplamış da değildir. O, ahlâkça insanların en güzellerindendi. Bir gün beni bir iş için göndermişti. Ben: ‘Vallahi gitmem.’ dedim. Halbuki içimden Peygamberimizin beni gönderdiği yere gitmek

geliyordu. Derken dışarı çıktım. Dışarıda oynayan çocukların yanına uğradım. Orada oyalanmışım. Birdenbire Rasûlüllah arkamda kafamı tutuverdi. Ona baktım, gülüyordu.

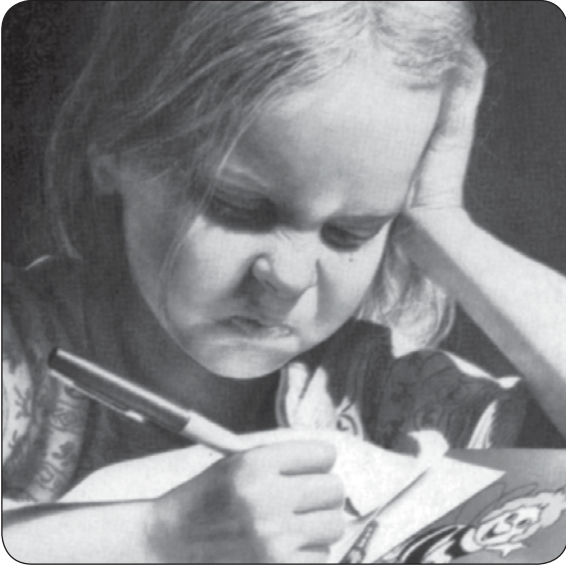
«Ey Enescik, sana söylediğim yere gittin mi?» dedi. Ben de “Evet! Gidiyorum yâ Rasûlallah!” dedim ve bana söylenen yere gittim. (Müslim, “Fedail”, 51,53,54)

Burada Hz. Peygamberin çocukların bazen “çocukluk” yapmalarını çok normal karşıladığını, onlara karşı anlayışlı ve hoşgörülü davrandığını görüyoruz. Söyleneni yapmadığı için azarlama, tehdit etme, küçük düşürme, ‘Sen ne biçim çocuksun, ben seni göndereli kaç saat oldu?’ gibi suçlayıcı ya da kızgınlık ifade edici herhangi bir söz ve tavır söz konusu bile değil. Bu tavrı bir peygamberlik mucizesi olarak algılayıp Peygamberlerin bizler için örnek olduklarını unutmama hatasına düşmemeliyiz. Onların örneklikleri kendilerine tabi olan insanların da benzer olaylar karşısında benzer şekilde davranmaları içindir. O davranışları yüceltip ulaşılmaz bir yere koymaları için değil.

Sonuç olarak biz de çocukların çocuk olduklarını, deneyerek-yanılarak öğreneceklerini, yaramazlık yapmalarının çok normal olduğunu unutmamalı, davranışını hoş görmesek de çocuğu hoş görmeliyiz. Çocuklara karşı merhametli

ve hoşgörölü davranmanın onları şımartabileceğini düşünönlör olabilir. Hoşgöröden maksat, hiçbir kural koymamak olursa bu düşünce doğrudur. Elbette sınırsız hoşgörö şımartır ve çocuğun değörleri, toplum içinde yaşama kurallarını öğrenmesine, sorumluluk sahibi bir birey olmasına engel olur. Bu noktada çalışmamızın başında aktardığımız hurma ağaçlarını taşıyan çocuğa Peygamber Efendimizin, bugünkü pedagoji biliminin de ortaya koyduğu, hoşgörölü tavrı, sonrasında ağaç taşıma konusunda getirdiği yasaklamayı ve sunduğu alternatifini hatırlatmakta fayda görüyoruz.

Alay etmek, kötü lakaplar takmak da çocuğu örselleyen şiddet uygulamalarıdır. “Sen aptalın tekisin.”, “Sakar”, “Bir işi de düzgün yap!”, “Beni üzmemekten başka ne işe yararsın sen!”, gibi suçlayıcı ve aşağılayıcı sözler çocuğun kendisini değersiz görmesine sebep olur. Sürekli bu tür sözleri duyan çocuk bir süre sonra bunların gerçek olduğuna inanır ve kendisini öyle algılamaya başlar. Anne-baba çocuklarının gerçekten aptal olduğunu düşünmez. Belki sadece sinirlendiği için öyle söylemiştir ama çocuk bunu idrak edebilecek durumda değildir. O, kendisine özellikle de anne-babası tarafından söylenenleri önemser ve onların doğru olduğuna inanır. Sonuçta kendisini öyle kabul etmeye başlar. Çünkü hayata kendileri aracılığıyla tutunduğu anne-babası öyle olduğunu

söylemektedir. “kötü çocuk”, “yaramaz” ya da “aptal” olduklarına inandırıldıkları için artık kaybedecek bir şeyleri olmadığını düşünen, bu yüzden aileleriyle iletişimlerini gün geçtikçe daha da problemlili hâle gelen çocuklar çoğumuzun çevresinde vardır.

Aklımıza şöyle bir soru gelebilir: Biz de insanız, akşama kadar çalışıyoruz, yoruluyoruz, bazen bizi strese sokan durumlarla karşılaşılıyor, hayat dikensiz bir gül bahçesi değil ki!.. Her zaman neşeli ve sabırlı olamıyoruz. İnsan hiç mi sinirlenmez, çocukların yaptığı bir şeyi hiç mi yanlış bulmaz ve kızmaz? Bunlar

elbette doğru, ancak yanlış olan şu: Kızgınlığın dayak, bağırıp çağırma, hakaret ve evde terör havası estirmek olarak tezahürü. Bir anne ya da baba yorgun olabilir, gün içinde yaşadığı bir takım olumsuz durumlardan dolayı gergin ve sınırlı olabilir vs. Bütün bunlar üzerine çocuklarının yaptığı bir şey onu daha da sinirlendirebilir. Böyle bir durumda yapılabilecek en doğru şey evde terör havası estirmek yerine çocuğumuza, davranışının bizim üzerimizde bıraktığı etkiyi söylemektir.

Örneğin akşam işten yorgun argın eve dönen bir anne, evin çok dağınık olduğunu görüp çocuklarına: “Bıktım sizin bu dağınıklığınızdan. Gene her tarafı ne hâle getirmişsiniz! Ben bu evde hizmetçi miyim? Sizin dağittiklerinizi hep ben mi toplayacağım, ne dağınık çocuklarsınız siz?” diye “sen dili” ile konuştuğunda çocuklarının hiç aldırmadığını görüp hem şaşırarak belki hem de daha çok sinirlenecektir. Halbuki bunun yerine yorgun argın geldikten sonra evi o hâlde görmenin kendisini nasıl etkilediğini anlatsa daha etkili olacaktır. “Bütün gün akşama kadar çok yoruldu. Geldiğimde düzenli bir ev görmeyi umuyordum. Her tarafı dağınık görünce canım sıkıldı; bu yüzden sinirliyim.” dediği zaman hem neler hissettiğini çocuklarına anlatmış, hem de onları suçlayarak konuş-

madığı için, çocuklarıyla daha iyi bir iletişim kurmuş olacaktır. Çocukların yerine kendimizi koyalım. Birisi bağıra çağıra bizden bir şeyleri yapmamızı istediğinde sinirleniriz. Çocuklar da biz yetişkinler gibi kendilerine söylenenden çok, kendi karar verdikleri ve istediklerini yapmaktan hoşlanırlar. Anne “Dağınık bir evde yaşamak beni mutsuz ve sinirli yapıyor.” dediğinde bir emir vermiş olmaz. O sakin ve sabırlı olursa, annesinin neler hissettiğini anlayan çocuk bir müddet sonra ortalığı toplayacaktır. Böylece çocuk evi düzenli tutmanın gerekliliğine inanarak kendi verdiği kararlarla bu işi yapmış olacaktır.

Çok öfkeli olduğumuzda karşımızdakileri incitmemenin bir yolu da konuşmamaktır.

“Biriniz hiddetlendiğinde ayakta ise hemen otursun, hiddeti giderse (iyi), şayet gitmezse o zaman da yaslansın.” (İbn Hanbel, Müsned, V, 152)

Sevgili Peygamberimizin bu öğütleri elbette sadece yetişkinlere karşı uygulanmak için değildir. Elimizde birer emanet olan çocuklar, bu sabra, şefkate ve iyi muameleye her şeyden önce lâyıktır.

Çocuğu banyoya, tuvalete ya da karanlık bir yere hapsetmek de şiddet içeren uygulamalardır. Böyle yaparak çocuk terbiye etmeye

çalışmak -eğer amacı gerçekten terbiye etmekse- amacını çok aşan bir davranış olur. Ayrıca çocuğun büyük korkular yaşamasına ve farklı korkular geliştirmesine yol açabilir. Yanlış davranışı düzeltme amacının gerçekleşmesiyle ilgili olarak dayak hakkında söylediklerimiz bu durum için de geçerlidir. Yani çocuğu bir yere hapsetmek, onun yaptığı hatayı anlayıp düzeltmesine sebep olmaz. Belki aynı cezaya bir daha çarptırılmamak için bir süre o davranıştan vazgeçebilir. Eğer çocuk hapsedilmeye alıştırsa onu da göze alarak aynı davranışları yapmaya devam edebileceği gibi daha da ileri gidebilir. Bu durumda anne babanın işinin daha da zorlaşacağı aşikardır.

Çocuklarla olan iletişimimizde merhameti esas almak hem onların beden ve ruh sağlığı hem de yetiştirilmeleri, iyi bir eğitim almaları açısından daha iyi sonuçlar verecektir. Çocuklara karşı merhametinin bu çalışmada aktarmaya çalıştığımızın dışında da pek çok örneği olan Peygamberimiz, kucağına oturttuğu Üsâme b. Zeyd ve torunu Hasan için Allah'a dua ederken: *"Allah'ım! Sen bunlara rahmet et (acı). Zira ben onlara merhamet ediyorum."* demiştir. (Buhari, "Edep", 22)

Bedenen ve ruhen sağlıklı, mutlu çocuklara sahip olmak, sonuç olarak da sağlıklı ve iyi

yetişmiş insanlardan oluşan bir toplumun inşasına katkıda bulunmak için çocuklarımızı şiddetin her türünden korumalıyız. Tabi ki en başta bilerek veya bilmeyerek uyguladığımız kendi şiddetimizden. Bunun için de hangi tür davranışların şiddet içerdiğinin farkında olmamız gerekmektedir. “duygusal istismar” da diyebileceğimiz duygusal şiddetle ilgili aşağıda verdiğimiz örneklerden yola çıkarak bu türden bir şiddet eğiliminiz olup olmadığını tespit edebilirsiniz. Hatta siz de kendi uygulamalarınızla ilgili olarak böyle bir liste oluşturabilirsiniz. Bilincine vardığımız ve hata olarak kabul ettiğimiz bir problemin çözümü için zaten ilk adım atılmış demektir. Bundan sonra iş biraz çaba, özen ve dikkate kalıyor.

3- Duygusal istismar örnekleri

Sorumluluklarını yerine getirmeyen eşine kı-zan anne ya da babanın çocuğuna bağırması,

Çocuklarının yanında sürekli eşini eleştirmesi,
Eşini çocuklarına şikâyet etmesi,

Çocuklarını kendisine dert ortağı olarak seç-mesi,

Ya da çocuklarına şu türden sözler söylemesi:

“Babanın bana yaptıklarını görüyorsun, he-pimize haksızlık ediyor. Siz olmasanız ben bu adamın kahrını bir gün bile çekmem. Bari siz de beni üzmeyin.”

“Bir gün kahrımdan öldüreceksiniz beni.”

“Ben öleyim de babanız size yeni bir anne alsın. O zaman görürsünüz siz. O zaman beni ararsınız, ama bulamazsınız.”

“Sizin için saçımı süpürge ediyorum. Ne ezi-yetlere katlanıyorum. Sizin şu yaptıklarınıza ne demeli?”

“Dediğimi yapmazsan seni sevmeyeceğim, başka çocukların annesi olacağım.”

“Bak Fatma Hanımın kızına; ne kadar ter-biyeli maşallah? Başkalarının çocuklarına bakıp bakıp imreniyorum.”

“Siz okuyup adam olun diye akşama kadar bir sürü kişinin ağzının kokusunu çekiyorum ben.”

“Senin dershanen için harcadığım parayla bir iş kurardım ben. Çalışıp başarmak zorundasın.”

“Ne laf anlamaz çocuksun sen?”

“Bak, kardeşin senin gibi yapıyor mu? Ne kadar akıllı benim oğlum? Ah sen de kardeşinin yarısı kadar akıllı olsaydın ya...”

Her çeşit olumsuz yargı ve suçlamalar da duygusal istismar içermektedir: “Sen tembelin tekisin!”, “aptal”, “pısrık”, “şapşal”, “sakar” gibi olumsuz nitelermeler duygusal istismar örnekleridir.

Duygusal şiddetle ilgili söyleyeceklerime çok hoşuma giden bir alıntıyla son vermek istiyorum:

Eğer bir çocuk sürekli eleştirilmişse,
Kınama ve ayıplamayı öğrenir.
Kin ortamında büyümüşse,
Kavga etmeyi öğrenir,
Alay edilip aşağılanmışsa,
Sıkılıp utanmayı öğrenir
Devamlı utandırılarak terbiye edilmişse
Kendini suçlamayı öğrenir.
Eğer bir çocuk,
Hoşgörü ile yetiştirilmişse,
Sabırlı olmayı öğrenir.

Desteklenip yüreklendirilmişse,
 Kendisine güven duymayı öğrenir.
 Beğenilip takdir edilmişse
 Takdir etmeyi öğrenir.
 Hakkına saygı gösterilerek büyütülmüşse,
 Âdil olmayı öğrenir.
 Aile içinde dostluk ve arkadaşlık görmüşse,
 Bu dünyada mutlu olmayı öğrenir.

(Bk. Dorothy Low Nolte'den naklen, çeviren Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, s. 102.)

4- Reklâmların kıskacındaki çocuklar ve tüketim çılgınlığı

Çocukların doğrudan maruz kaldıkları şiddet türleri arasında medyadan sürekli bir oluk gibi akan reklam şiddetini de müstakil bir bahis olarak ele almak istedim. Burada konuyu fiziksel şiddet unsurları içermesi yönüyle ele almaya çağıyorum. Bu yüzden aşağıda gelecek olan “Çocuğun medyadaki şiddet görüntülerine maruz kalması” başlığı altında değil de bu bölümde ele almayı uygun gördüm. Çünkü birazdan açıklayacağımız şiddet türü, çocukların tüketimin öznesi olarak algılanmalarıdır.

“Hayat burada” gibi bir sloganla sunulan, “Bunu almazsan, tüketmezsen hayatında önemli bir eksiklik olur!” ya da “Bu ürünü kullandı-

ğında hayatın daha anlamlı ve güzel olacak!" imajıyla sürekli olarak ekrandan el sallayan bir eşya çocuk tarafından mutlaka sahip olması gereken bir şey olarak algılanabilecektir. Ki bu yanlışlığı yetişkinlerde bile oluşabilmektedir. Aslında ihtiyacı olmayan pek çok tüketim nesnesi, reklamlarda büyük bir ihtiyaç olarak sunulacak ve doğruyu yanlıştan, ihtiyaç olanı lüks olandan ayırma kabiliyeti tam olarak gelişmemiş olan çocuk için bu durum, belki de eziklikle, kinle dolacağı bir yoksunluk hissine dönüşebilecektir. Çocuk ayrıca bu harcamaları yapmak istemeyen ailesiyle de çatışma yaşayabilecektir.

Reklâmlara konu olan ürünlerin sayısal çokluğu göz önünde bulundurulduğunda bu bombardmanın ne boyutlarda olduğu daha rahat görülebilir.

Çocuklar açısından reklâmın en büyük zararlarından biri de tüketimi ve sahip olmayı hayattaki biricik amaç olarak algılatmasıdır. Bunun sonucu olarak istek ve ihtiyaçları hiç bitmeyen, ihtiyaç olduğuna inandığı şeyleri elde etme gayretiyle bencilleşen, kendisinden aşağı durumda olanları ve ihtiyaç sahiplerini hiç hesaba katmayan, “sahip olmayı” her şeyden çok önemseyen insan profilinin ortaya çıkması kaçınılmaz görünmektedir.

Bir başka sorun da, çocuklara yönelik olmayan ürünlerle ilgili reklâmın bile mesajlarını çocuklara yönelmeleridir. Meselâ normalde mesajını babaya yönelteceği düşünülen bir araba reklâmında “çocuklar, size ve babanıza yakışan araba budur. Babanızı bu arabaya alması için ikna edin” mesajı verilebildiği gibi reklâmda çocuk oyuncular da kullanılabilir. Yine bunun gibi, örneğin bir takı reklâmında baba, çocuk aracılığıyla takıyı almaya ikna edilmek istenmektedir. Böylece, modern ailede evin “baş köşesinde oturan”, maddi istekleri gerçekleştirilerek mutlu edilmeye çalışılan ancak ailesinin hayretleri arasında bir türlü de mutlu

edilemeyen küçük “prens ve prensesler” ya da onları mutlu etme konusu üzerinden anne babalar ikna edilerek ürünün satışının artırılması hedeflenmektedir. Reklâmcılar da modern ailenin içinde bulunduğu bu çelişkili durumu fark etmiş ve ondan yararlanıyor görünmektedir.

Ailelerin çocuklarını bu şiddetten korumak için alabilecekleri bazı önlemlerden bahsedebiliriz:

Çocukların ilgisini çekip onları oy alıyor diye reklamları seyrettirmemeliyiz.

Ne kadar dikkat etsek de çocukların reklamları görmesini tamamen engellemek gerçekçi görünmemektedir. Bu yüzden seyrettiği reklamlarla ilgili olarak çocuğumuzu bilgilendirmeliyiz. Reklamlarda gördüğü ve duyduğu her şeyi genel geçer doğrular olarak görmememiz gerektiğini ona anlatmalı, alışveriş dürtüsüne hakim olmayı, ihtiyaçlarını gerçekçi bir şekilde tespit edebilmesini, ona örnek olarak öğretmeli, neyi niçin aldığı üzerinde düşünmesini sağlamalı, reklamlardaki olaylar ve olgular hakkında kendisiyle konuşmalıyız. Çünkü reklamlar genel geçer bazı bilgiler yanında reklamcının inanmamızı istediği bilgileri de içerir. Seyredenler ise bu genel geçer bilgilerin yanı sıra diğer bilgileri de doğru olarak alır. Çocuklarda bu durum daha çok yaşanır, yani onlar daha çabuk ikna edilir.

Alışveriş süreci ani verilen kararlarla değil, zamana yayılarak ve ihtiyaçlar doğru ve gerçekçi olarak tespit edildikten sonra gerçekleştirilerek bu konuda çocuğa iyi örnek olunabilir.

II- Çocuğun Şiddete Tanık Olması

1- Çocuğun evde yaşanan şiddete tanık olması

Ailedeki herhangi birine uygulanan şiddete şahit olduğunda çocuk en az kendisine uygulanmış kadar zarar görür. Çocuğu güvenli bir aile ortamında tutması gereken anne-babanın kavgaları ya da birinin diğerine şiddet uygulaması çocuğu endişelendirir. Anne-babasının ayrılacağından, onlardan birini kaybedeceğinden korkar veya farklı korkular geliştirir.

Şiddete tanık olarak büyüyen çocuk şiddeti öğrenir. Bazen de şiddet uygulamayı doğal karışılmaya başlar. Yani şahit olduğu şiddet onu çekingen, içine kapanık yapabildiği gibi saldırgan ve kavgacı da yapabilir.

Evde anne-babadan birinin diğerini sürekli olarak aşağılaması, azarlaması, gururunu rencide etmesi, sürekli eleştirmesi, küçük düşürücü sözler söylemesi, o evde yaşayan çocuk ve gençler için ne büyük talihsizliktir. Bu aile-

lerde çocuklar sürekli bir gerginlik içindedirler. Her an: “Babam şimdi neye kusur bulacak?”, “Annem babamın hangi yaptığını beğenmeyecek ve bağırıp çağırmaya başlayacak?” gibi bir sıkıntı içerisinde olabilirler. Böyle sürekli bir gerginlik ve stres altında bırakılmak da elbette bir şiddet türüdür. Dolayısıyla eşlerin birbirlerini sevmeleri, birbirlerine saygı duymaları, iyi bir ilişki sürdürmeleri, sadece kendi mutlulukları ve ailelerinin devamı için değil, aynı zamanda gözlerinin nuru evlatlarının mutlu ve sağlıklı birer insan olarak yetişmeleri için de çok önemlidir.

2- Çocuğun medyadaki şiddet görüntülerine maruz kalması

Medya çok geniş kapsamlı bir kelime... Radyo, televizyon, gazete, internet gibi çeşitli kitile iletişim araçlarını içerisinde barındırıyor bu kavram. Günümüzde çocuk ve gençlerin en çok maruz kaldıkları, tükettikleri medyalar ise televizyon ve internet.

Televizyon ev halkının âdeta “elektronik arkadaş”. İzlemesek de çoğu zaman açık tutuyoruz onu. Böylece evdeki çocuklar da sürekli açık olan televizyonu izliyorlar.

Hiçbir şiddet görüntüsü olmasa bile, fazla televizyon izlemenin çocuk gelişimi için zararlı olduğu yapılan çeşitli araştırmalar sonucunda ortaya konulmuştur. Bir de televizyonda hemen her tür programda çok çeşitli şiddet görüntülerinin var olduğunu düşündüğümüzde daha kötü bir tabloyla karşı karşıya olduğumuzu fark ederiz. Şiddet ögesi, çocuk programı olarak yayınlanan çizgi filmlerden tutun, televizyon dizilerine, sinema filmlerine, haber ve magazin programlarına kadar pek çok programda görülebilmektedir. Karşısına oturup doğrudan seyretmese de açık olan televizyonun yakınlarında bulunan çocuk, bu şiddete maruz kalmaktadır.

Aile Araştırma Kurumunun 1994'te yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre:

“Türk ailesinde çocuklar, günde ortalama üç saat televizyon seyretmektedirler. Hafta sonu daha çok seyrettiklerini de göz önünde bulundurursak uyku dışındaki her üç saatin birini televizyon izleyerek geçirdiklerini söyleyebiliriz. Türk televizyonlarında hemen her türlü programda şiddet ve suç çok vurgulanmaktadır. Ayrıca sözlü ve fiziksel cinsellik de yer almaktadır. Yetişkinler çocukların televizyon izlemelerine karışmadıkları gibi, yönlendirici de değildirler. Seyredilenler hakkında çocuklarıyla konuşmamaktadırlar. Çocuklar çok televizyon izledikleri gibi akşam ve gece izleme oranları da yüksek çıkmaktadır.” (Bk. Doç. Dr. Veysel Batmaz, Dr. Asu Aksoy, *Türkiye’de Televizyon ve Aile*, Ankara, 1995, s. 77-80, 86)

Bu durumda çocuklar televizyonda yayınlanan bahsettiğimiz türden her türlü veriye çokça maruz kalmaktadır.

Öyleyse önümüzdeki önemli soru şudur: Şiddet görüntülerine maruz kalmanın çocuklar üzerinde ne gibi etkileri olmaktadır?

Bu konuda yapılan araştırmaların büyük bir kısmının ortak noktası şudur: Çocuklar şiddet içerikli görüntülerden olumsuz yönde etkilenmektedir. Okul çağı çocukları üzerinde yapılan bazı araştırmaların sonuçlarına göre şiddet görüntüleri, sessiz, sakın çocukların içine kapanmasına neden olmakta, onlarda korkular oluşturmaktadır. Haşarı, öfkeli çocukları ise saldırganlaştırmaktadır. Bu çocuklar televizyonda gördüklerini arkadaşları üzerinde uygulamaya kalkışabilmektedir. Yani her çocuk televizyondaki şiddet görüntülerinden kendi kişiliği doğrultusunda etkilenmektedir. Diğer taraftan, tartışma ve kavganın olağan sayıldığı evlerde yetişen çocuklar, şiddete daha eğilimli oluyor ve televizyonda gördüklerini denemeye daha yatkın oluyorlar. (Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Özgür Yay, s. 100)

Küçük yaştaki çocuklar için şiddet görüntülerine maruz kalmanın bir başka açıdan da sakıncası vardır: Çocuklar belli bir yaşa kadar hayal ile gerçeği ayırabilecek zihnî yeterlilikte

değildir. (Hatta bu yüzden kurdukları hayalleri gerçek gibi anlatırlar. Anneleri de çocuğum yalan söylüyor diye telaşa kapılır. Ancak çocuk açısından durum farklıdır. O, kendi gerçeklerini ya da gerçek sandığı hayallerini anlatmaktadır.) Çocuğun gerçeklik duygusunun yedi yaşında başladığını (Nevzat Tarhan, *Makul Çözüm*, Timaş Yay, İstanbul 2005, s.102) göz önünde

bulundurduğumuzda özellikle bu yaştan küçük çocuklara televizyonda izledikleri bir görüntünün gerçek olmadığını anlatmanın önemli olsa da yeterli olmadığını fark ederiz. Çocuğun bu görüntüleri seyretmesine izin verip daha sonra da korkmamasını söylemek, bunların gerçek olmadıklarını anlatmak sorunu çözmez. Belki “Ben de biliyorum gerçek olmadığını.” diyecek, ancak gerçekte bu ayrımı tam olarak yapamayacaktır. Sonuç olarak da korkup sinecek, çekingenlik yanında gece ve gündüz korkuları geliştirebilecektir.

Çok fazla şiddet görüntüsüne şahit olmanın yaptığı bir başka etki de, duyarsızlaşmaktır. Çocuğun seyrettiği çizgi filmde kahramanın üzerinden kocaman bir araba geçer, kahraman komik bir şekilde yere tamamen yapışmış olarak gösterilir, biraz sonra da eski hâline dönmüş olarak kalkıp başka maceralara girer. Ya da yine çizgi filmde kahramanlardan biri diğerine ateş eder, ancak ateş edilen kahraman sadece komik bir duruma düşmüş olarak gösterilir. Biraz sonra o da başka maceralar peşinde koşar. Bunları seyreden çocuğun zihninde bu tür olayların acı vereceği izleniminin oluşması ise zordur.

Savaşların bile canlı yayından izlendiği bir zamanda yaşıyoruz. O kadar çok şiddet görüntüsüyle ve “kötü” haberle muhatap oluyoruz

ki birçok kişinin öldüğü, birçoğunun da yaralandığı bir trafik kazası, veya bir bombalama eylemi haberini dinlerken veya izlerken yemek yemeye devam edebiliyoruz. Bir de çocukları düşünelim. Onlar da başkalarının acılarına ve çok fazla karşılaştıkları öldürme olaylarına karşı duyarsızlaşıyorlar.

Çocuklar sadece kendileri için hazırlanan televizyon programlarını izlemedikleri için diğer programlarda yer alan şiddet görüntüleri de üzerinde durulması gereken önemli konulardan biridir. Seyrettikleri bir televizyon programını oyunlarında canlandıran üç dört çocuktan birinin programda geçen intihar sahnesini taklit etmek istediğini, bunun için kendisini bir ör-

tüyle pencereye astığını, ayağının altındaki minderin kayması üzerine de hayatını kaybettiğini duyduğumuz haberden önce de benzeri haberleri maalesef duymuştuk. Arkadaşları onun bir müddet sonra hâlâ hareket etmediğini görünce korkarak annelerine haber vermişlerdi. Belki bu ve benzeri üzücü olaylar, nadiren rastlanan örnekler olarak görülebilir ama çocukların yetişkinler gibi düşünemediklerini, gördüklerini ve duyduklarını yetişkinlerden farklı algıladıklarını çok acı bir şekilde hatırlatan örneklerdir.

Televizyon izleyen bir büyüğünün yanında kendi hâlinde oyun oynayan çocuk, programa karşı ilgisiz ve oynadığı oyuna da çok dalmış gibi görünebilir; ancak programda geçen konularla, özellikle de şiddet içerikli olanlarla ilgili birkaç soru sordüğümüzde görürüz ki, çocuk orada neler olup bittiğinin farkındadır. “Çocuktur, anlamaz.” “O oyun oynuyor, bunları dinlemez, izlemez.” düşüncesinin doğru olmadığı açıktır. Bunun doğrusu şudur: Çocuktur, anlar ve hisseder.

Çocuğun televizyondaki şiddet görüntülerine maruz kalmasını engellemek ya da azaltmak için ailenin başvurabileceği ilk çare televizyon izleme saatine sınırlama getirmek olabilir. Bunu uygulayabilmek için anne babanın

öncelikle yapması gereken; kendi televizyon izleme saatlerini sınırlandırmaktır. Yirmi dört saat televizyonun açık olduğu bir evde çocukların televizyon izlemelerine sınırlama getirmek zor olsa gerekir. Bunun için de hem kendimize hem de çocuklarımıza televizyon dışında boş zaman uğraşları bulmalıyız. Bu durumda aile fertlerimizle daha çok şeyi paylaşmaya, daha rahat iletişim kurmaya başladığımızı görmek şaşırtıcı olmayacaktır.

Hazırlayacağımız bir televizyon izleme programı da bize bu konuda yardımcı olacaktır. Bu şekilde çocukların izleyecekleri programlar önceden belli olur.

Bütün uğraşlarımıza rağmen çocukların medyadaki şiddet görüntülerine maruz kalmalarını her zaman engelleyemeyebiliriz. Bu durumun etkilerini en aza indirmenin yollarından biri programları birlikte izlemek olabilir. Birlikte izlenen programlarda geçen görüntü ve konuşmalar hakkında çocukla konuşmak, onun düşüncelerini öğrenmek önemlidir. Orada geçen ve tasvip etmediğiniz bir görüntüyü doğru bulmadığınızı çocuğunuza söylemediğiniz, o görüntü karşısında sessiz kaldığınız sürece çocuk sizin onu doğru bulmadığınızı bilmeyecektir. Sessiz kalarak seyrettiğiniz her olumsuz görüntü; değer yargıları yeni yeni

oluşmaya başlayan, neyin doğru, neyin yanlış olduğunu yaşayarak, görerek öğrenecek olan çocuğunuzun zihninde “Annem babam bunu normal karşılıyor, demek ki kötü bir şey değil!” şeklinde yer edecektir. Çünkü o, bütün doğruları bilerek dünyaya gelmiş değildir! Bu yüzden doğru bulmadığınız davranış ve sözleri, doğru bulmadığınızı -sebeplerini açıklayarak- çocuğa söylemelisiniz.

Çocuk iyiliğe, doğruluğa meyilli olarak doğar fakat bu; iyiyi, güzeli, doğruyu bilerek doğduğu anlamına kesinlikle gelmez. Bir yetişkin olarak bizim için sıradan olan bilgiler, tecrübeler; çocuğun kimi zaman yaşayarak, kimi zaman okuyarak, kimi zaman yanlış yaparak, deneyerek, yanılarak kimi zaman da hissederek öğrenecekleridir. O yüzden seyrettiğimiz bir televizyon programındaki haksızlığı, yanlışlığı, şiddet

içeren bir sahneyi uygun bir dille eleştirmeye, yanlış bulduğumuzu söylemeye üşenmeyelim. Bu iyiliği çocuklarımızdan, dolayısıyla da kendimizden, toplumumuzdan ve sonuç olarak dünyamızdan esirgemeyelim.

Yanlış bulduğumuz görüntüleri eleştirerek, onların yanlış olduğunu çocuğumuza açıklayarak sorumluluğumuz bitiyor mu, hayır. Gerekli açıklamaları yaparak çocuğun her türlü programı izlemesine izin verebiliriz, diyemeyiz. Çünkü yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi şiddet görüntülerine maruz kalmak kişileri duyarsızlaştırıyor, şiddetin normal bir durum olarak algılanmasına ve öğrenilmesine sebep olabiliyor. Şiddetin yanlış olduğu kendisine açıklansa bile sorunların kolay yoldan şiddetle çözümlenebildiğini görüyor. Bir şeye sinirlenen erkeğin eşine ya da nişanlısına bir tokat attığını, kavga eden grupların hemen üzerlerinde taşıdıkları tabanca veya bıçaklara sarıldıklarını, tartışan insanların birden tekme tokat birbirlerine saldırdıklarını görüyor ve öğreniyor. Hele de şiddeti uygulayanın başarılı olduğunu görürse adalet duygusu zedelendiği gibi, -yanlış olduğunu bilse de- şiddeti uygulama yanlısı olabiliyor.

Televizyonda yayınlanan, tasvip etmediğimiz, zararlı bulduğumuz program veya görüntülerle ilgili tepkilerimizi hem televizyon ka-

nallarına hem de yetkili kurumlara iletmeden sorumluluklarımızı tam olarak yerine getirmiş olmayız.

Bilgisayar oyunları da çocukların şiddete -görsel olarak- fazlasıyla maruz kaldıkları bir ortam sunuyor. Öldürmeye, yok etmeye, yaralamaya dayalı bu oyunlarda çocuklar doğrudan fail, yani sanal şiddeti uygulayan, başarısız olması durumunda ise sanal şiddete maruz kalan oluyor. Bu oyunların en tehlikeli yönünün şiddeti doğallaştırması olduğunu söylersek herhalde yanılmış olmayız. Acaba bir düğmeye basarak kilometrelerce ötedeki bir şehri bombalayan kişi de kendini, bir oyunun kazanan kahramanı gibi mi hissediyordur? İşgal ettikleri ülkede işkence ettikleri insanların fotoğraflarını çeken genç askerler “oyun”u kazandıklarını belgelemek istiyor olabilirler mi? Okulun bahçesinde, kavga ettikleri arkadaşlarını hep birlikte döven çocuklar onun canının yandığını ve bu dayaktan ciddi şekilde zarar görebileceğini düşünebiliyorlar mıdır? Muhtemelen sadece kazanmayı düşünüyorlardır. Bilgisayar oyunlarında da böyledir; sadece sonuç hedeflenir. Kazanmak için düşünmeye pek fazla vakit yoktur bu oyunlarda. Elini çabuk tutup saldıran kazanır. Çünkü bir başka oyuna geçildiğinde bir önceki oyunda ölen sanal kahraman eski hâliyle karşılındadır

yine. Bu oyunlarda edinilen alışkanlıkların gerçek hayatta devam ettirilmeyeceğinin garantisini kim verebilir? Bu konularla ilgili yapılan çeşitli araştırmalar ve istatistikler var. Ancak biz burada bunlardan bahsetmek istemiyoruz. Sadece biraz durup düşünelim; toplum olarak nereye gidiyoruz?

Televizyon ve bilgisayar tek suçlu ilan edip sadece bunlar üzerinde odaklanmak yanlış bir tutum olur. Aile ve toplumsal ortamın öğretmenliğini hiç unutmamak gerekir. Evde yaşanan şiddete yakinen tanık olan bir çocuğun sergilediği şiddet davranışında ya da bu şiddetin etkisiyle içe kapanık oluşunda televizyonu tek suçlu olarak yargılamak ne kadar tutarlı olur? Evde babasının annesini dövdüğüne şahit

olan bir çocuğun yaşayacağı korku, gerilim ve tedirginliğin, televizyonda izleyeceği yüzlerce öldürme sahnesinin yaratacağı etkiden daha fazla olacağını unutmamak gerekir.

Sonuç olarak göz bebeğimiz olan çocuklarımızı şiddete karşı korumada en büyük sorumluluk, anne babaya düşmektedir. Bu sorumluluğu lâıykıyla yerine getirebilmek için konuyla ilgili ve dolayısıyla da bilgili olmak gerektiği gibi çocuklarımızı; onların dünyasını tanıma ve anlama gayretimizin de sürekli olması gerekiyor.

